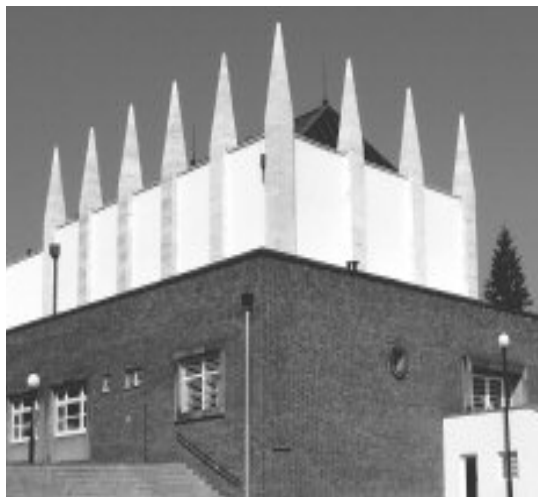

www.pohrby.cz

80.let

BRNĚNSKÉHO KREMATORIA

BRNO 1930 | 2010

POHŘEBNÍ A HŘBITOVNÍ
SLUŽBY MĚSTA BRNA

B | R | N | O

POHŘEBNÍ A HŘBITOVNÍ
SLUŽBY MĚSTA BRNA

BRNĚNSKÉ KREMATORIUM – HISTORIE

Jednou z prvních osobností, která již v roce 1873 napsala do Moravské orlice fejeton propagující ideu žehu, byl JUDr. Ctibor Helcelet – advokát, horlivý předák Sokolský a představitel strany Staročeské. Dne 6. 11. 1899 přednášel v Brně o kremaci Ing. Emil Dorovius, člen vídeňského spolku Die Flamme a 29. 10. 1910 „svobodomyslný“ poslanec E. Zenker z Vídně. Již v roce 1900 se v městské radě přimlouval prof. Makovský, aby byla na obecním hřbitově vybudována ústřední hřbitovní síň s přidruženým krematoriem. 25. září 1908 pak podali někteří čeští poslanci na zemském sněmu návrh na pohřbívání žehem, 12. 10. 1910 s tímž návrhem přišli němečtí poslanci dr. G. Fiedler, Hirth a spol. V roce 1911 ustanovil v Brně svoji pobočku vídeňský spolek Die Flamme, v němž bylo zpočátku 80 členů. Spolku nejprve předsedal poslanec prof. F. Hirth, později továrník Ferry Low. O deset let později byl v Brně založen spolek Krematorium, jemuž předsedali: J. Říha, MUDr. G. Mach a Dr. J. Sláčík. Činnost se nejprve omezila na získávání nových členů, teprve nový výbor v čele s J. Černým, N. Axmannem a J. Jeřábkem se ujal záležitostí stavby krematoria. Ke konfrontaci názorů byla využita brněnská přednáška ing. F. Mencla, konaná 11. 2. 1923. Město již dříve zastávalo dvě odlišné alternativy: buď krematorium přidružit k pohřební síni, jejíž potřeba byla nezbytná, nebo vybudovat krematorium samostatné. Obě varianty byly ve své době příliš nákladné. K rozhodnutí došlo teprve tehdy, až náklady poklesly. V únoru 1923 bylo vybráno místo stavby (bylo tedy rozhodnuto postavit samostatné krematorium), uvažovalo se např. i o Špilberku (pravděpodobně Menclův návrh). Městská rada nakonec určila pro nové krematorium pozemek na vyvýšeném místě nad Ústředním hřbitovem a 4. května 1925 nechala vypsát soutěž pro zpracování návrhů.

ARNOŠT (ERNST) WIESNER

Architekt Arnošt Wiesner (1890–1971) studoval v letech 1908–13 nejprve techniku, posléze Akademii výtvarných umění ve Vídni u prof. Friedricha Ohmana. Od svého učitele získal Wiesner schopnost určité kontinuity s minulostí, aniž by se z něj stal eklektik, což potvrzuje právě jeho projekt na brněnské krematorium. Ačkoli po válce strávil ve Vídni jako architekt pouze rok (1918–1919), spojovalo ho s ní po přesídlení do Brna viditelné pouto. Ve Wiesnerových stavbách nalezneme odkazy jak na Otto Wagnera: „nové účely musí zrodit nové konstrukce a proto také nové tvary“, tak na radikální estetiku Adolfa Loose, prosazující architekturu bez zbytečného dekorativního zatížení, dotvořenou ušlechtilým materiálem zdůrazňujícím detaily. Třebaže vliv loosovského klasicistně uměřeného purismu na Wiesnera je nejpatrnější, ve své tvorbě tvůrčím způsobem přehodnocuje myšlenky Le Corbusiera, Bauhause (zdůrazňování horizontály) i holandského neoplasticismu. Brno, kde strávil léta 1919–1939 a stal se zde členem Gemeinde der deutschen Architekten, obohatil o individualistickou architekturu, vyznačující se funkčním dispozičním řešením, racionální skladbou tvarově jednoduchých hmot a smyslem pro ušlechtilý materiál. V Brně se Wiesner jako první snažil prosazovat purismus (Guttmannův dům 1919). Charakterem své tvorby se však řadí k projevům individualistického, výtvarně estetického zhodnocení funkcionalismu.

VYPSÁNÍ ARCHITEKTONICKÉ SOUTĚŽE

K soutěži na stavbu brněnského krematoria byli vyzváni tito architekti: P. Janák, A. Wiesner. V. Škára a A. Blažek, všichni obdrželi honorář 10 000 Kč. Stavební náklady měly být omezeny do 2 mil. Kč. Lhůta soutěže končila dnem 15. září 1925. Porota, která se sešla 24. září 1925 v pavilonu K.V.U. Aleš, tvořili: první náměstek starosty J. Máša, členové zastupitelstva prof. Hlavinka, Fiala, stavitel Jelínek, J. Syříš, prof. V. Baier, arch. V. Hofman a Ing. F. Mencl, za stavební úřad ředitel Ing. Zikmund a arch. B. Fuchs.

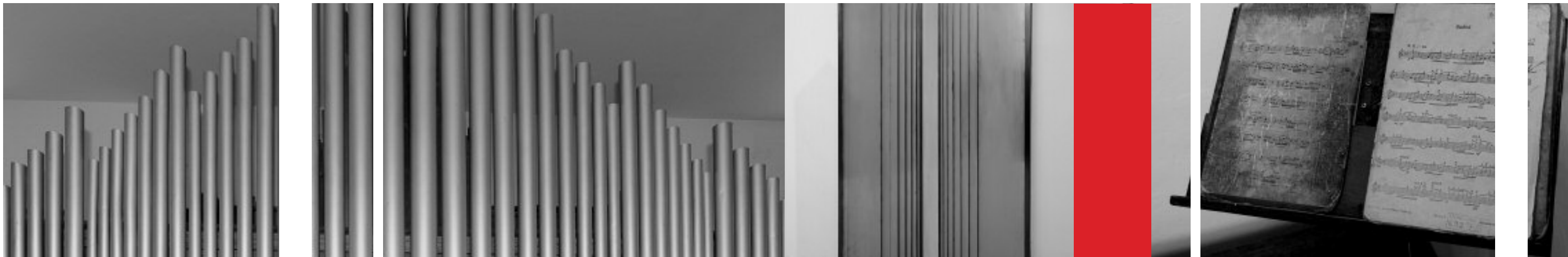
Projekt architekta A. Blažka se v Archivu m. Brna spolu s ostatními nenašel. Pravděpodobně šlo o nejméně úspěšný projekt. Jeho funkční řešení porota shledala nedokonalé. Vyznačoval se největší zastavěnou plochou, čímž překročil limit nákladu. Po architektonické stránce byl návrh hodnocen jako: „seriozně studované řešení, rozvíjející dispozici podél podélné hlavní osy.“ Janákovův návrh tvoří v jeho tvorbě mezistupeň přechodu k funkcionalistické architektuře. Vlastním způsobem modifikoval formy na jednoduché plastické tvary, v nichž se svou zvláštní lapidárností a racionálností přiblížil konstruktivní architektuře s industriálním podtextem. Vliv holandské a německé architektury se projevil v použití materiálu režných cihel, jako např. u krematoria v Hannoveru (arch. de Jorge). Celková dispozice byla jednoduchá a přehledná: v čelním traktu bude umístěna obřadní síň a správní místnosti s křídly kolumbárií, v zadním traktu technické místnosti. Oba trakty propojí komunikační chodby.

Komise zhodnotila dispoziční řešení hospodářské části jako „dobré, až na poněkud ztížený transport rakví do umrlčích komor“. Jiným nedostatkem bylo příliš mnoho místností nefunkčně propojených s obřadní síní, čímž by došlo k narušení klidu tohoto místa. Rovněž přístupová cesta byla porotou považována za poněkud stísněnou. Celý systém Janák projektoval jako uzavřený komplex. Toto pojetí jej spojovalo s myšlením Wiesnerovým. Hmotu obřadní budovy měla tvořit skladba jednoduchých tvarů, členěných pouze režným zdívem a postavou „adoranta“ v průčelí. Dominantou se měly stát dva komíny spojené pro větší účinek mohutnou zdí, nijak se neprojevující v interiéru. Obřadní budova měla být zakryta, stejně jako v Pardubicích a na návrhu pro Plzeň, šikmou střechou. Prosvětlení obřadní síně mělo být systémem průčelních oken na jižní straně. Proti Wiesnerovu projektu působí takto komponované hmoty velmi tvrdě. Jinou variantou téhož projektu byl návrh, v němž Janák nahradil pravoúhlou síň za kruhovou, zaklenutou kupolí a kuželovitě zastřešenou.

Projekt brněnského architekta Vladimíra Škáry, absolventa Akademie výtvarných umění v Praze u prof. Jana Kotěry, byl poznamenán neoplasticistním cítěním a snahou po zdůraznění tektonických prvků. Charakteristické pro jeho návrh se stalo kombinování kulovitých prvků s pravoúhlými. Dispozice je na rozdíl od Janáka a Wiesnera symetrická a tudíž nefunkční, neboť spojením příčného traktu hospodářského s obřadním pomocí žároviště by vznikly komunikační problémy: oddělení umrlčí komory od pitevny žárovištěm by znemožnilo převoz zesnulých do obřadní síně suchou cestou a muselo by se dít přes dvůr.

Hlavnímu průčelí obdélníkové obřadní budovy v projektu dominuje půlkruhové těleso obsahující tribunu či galerii pro zpěváky, na niž Škára vyprojektoval velmi stísněný vchod nekrytým předloženým schodištěm zvenčí. Obřadní síň, zakrytou trámovým stropem, měla osvětlovat kruhová okna. Mohutnou dominantu této, po architektonické stránce jinak nezajímavé budovy, tvoří opět spojený komín, snad inspirace ze Zhořelce. Wiesner ve svém prvním projektu (publikovaný ve Stavbě roč. IV., 1925/26) počítal původně s poněkud honosnější a složitější dispozicí. Zřejmě velmi dobře znalý situace, podnikl architekt samostatně změnu staveniště: proti danému stavebnímu programu situoval budovu na pozemcích blíže jihlavské silnici, což porota ohodnotila velmi pozitivně. Z důvodu této změny projektoval stavbu tak, aby byla dominantní ze tří pohledů. Od pozdějšího realizovaného projektu se lišil pouze zamýšlenými schodišťovými vstupy a výstupy po třech stranách. Komise tento detail shledala: „architektonicky sice velmi výrazný, prakticky ale sporný“. Oprávnění by podle poroty měl pouze východ pravý, obrácený k městu. Rovněž byla kritizována nepřehledná situace v předsíni, kde Wiesner umístil po pravé a levé straně toalety, salonek pro pozůstalé, místnost pro urny a kancelář, čímž zúžil vchod pro pozůstalé na minimum. Tyto komisi vytknuté detaily byly v realizovaném projektu upraveny. Wiesnerův návrh byl ohodnocen jako: „výtvarně velmi zajímavý, svědomitě studovaný, efektní manýrou skvěle podaný a bohatě doložený... navazuje na tradici středověkých katedrál a získává na účinnosti používáním nákladných materiálů: zasklených střech a horního osvětlení, tesaného kamene, hlazených mramorů“.

Po ukončení soutěže komise shledala, že Wiesnerem změněná situace je výhodnější, a rozhodla o užší soutěži mezi ním a Janákem. Oba měli, podle uvedených podmínek, své projekty přepracovat. Vzhledem ke změněné situaci porota doporučila, aby půdorysná dispozice byla asymetrická. „Tato asymetrie byla by výhodou proto, že hlavní pohled od Brna k nejvyššímu bodu pozemku jest pohled směrem úhlopříčným... Proto také důležité jest vyjádření budovy v tom smyslu, aby monumentálně vyvrcholila nad celým okolním územím“. Z tohoto hlediska bylo nevýhodné Janákovo šitové řešení, jelikož při úhlopříčném pohledu se objevila „neklidná disharmonie mezi předním a zadním štítem a mezi boční šikmou střechou“. Porota si u Janáka přála změnu v tom smyslu, aby „půdorys obřadní síně čtvercový byl navenek vyjádřen též jako vystupňovaná hmota krychlová“. Tento důvod zřejmě vedl komisi k tomu, že i přes zřejmé sympatie k Janákovi nakonec přijala Wiesnerův návrh, neboť Janák pozměnil pouze půdorysnou dispozici a vnější formu ponechal.

ARCHITEKTURA BRNĚNSKÉHO KREMATORIA

Architektura brněnského krematoria je po řadě profánních staveb (Moravská zemská životní pojišťovna 1921–1922, banka Union 1923–1925, palác Morava 1926–1929, Moravská banka 1929–1930, vila v Hroznové ul. 1926–1927 aj.) jedinou a poslední sakrálně-kulturní stavbou tohoto architekta a díky svému typu se částečně vymyká i jeho tvorbě. Téma formy a jejího monumentálního účinu prochází Wiesnerovou tvorbou i v profánních budovách: chrámy peněz či zboží jsou novodobými kulturními stavbami podobně jako krematorium, v jehož nitru se ukrývá technika, schopná během několika minut proměnit lidské tělo v popel. Avšak v projektu krematoria se Wiesner pokusil nalézt nový výraz pro „absolutní architekturu“, která by se podle jeho slov vyrovnala svou vnitřní a vnější velikostí výrazu kultu oněch dob: pyramidě a kostelu. Chce dát kultu jeho formu a jeho vnější výraz, jímž by bylo „dosaženo účinku vnitřního“. U Wiesnera nejde jen o vyjádření technických a hygienických možností krematoria jako u funkcionalistů, kteří tento typ stavby víceméně redukuje na prosklenou krabici, aby mohli soustředit svoji pozornost k vytvoření dokonale funkční dispozice. Pro Wiesnera jsou určující k vytvoření krematoria „ideové předpoklady“. Samotný problém chápe v ideologicko-uměleckém smyslu a pokouší se vytvořit ideální formový typ: „Za rozřešený ve všech směrech bude možno považovat systém stavby krematoria teprve tehdy, budou-li půdorys a stavba tvořit neúplnějši jednotu. Dispozice musí být formovým typem, jako je egyptský hrob nebo křesťanský kostel. Že se při tom po stránce formy individualizace vždy bude moci uplatnit, je samozřejmé“. Z těchto Wiesnerových úvah o vyjádření nového kultu vznikla neoriginálnější stavba krematoria u nás vůbec!

Brněnské krematorium tvoří celek vnitřně navzájem oddělených jednotlivých částí – znaků, vyjadřujících své poslání samostatně. Architekt nevytváří z krematoria novodobou továrnu, ale kulturní stavbu s jednotlivými okrsky. Hlavním tématem je „rozdělení (sled) celého pohřebního pochodu“, což vyjadřuje asymetrická přísně funkční dispozice, které dominuje bílé těleso obřadní budovy, obklopené travertinovými pilíři. Bílá hmota vystupuje z horizontální rudé podnože, spojené s terénem mohutným vstupním schodištěm v ose. Wiesner neoznačuje obřadní síň termínem síň, ale uzavřený dvůr: „Myšlenka dvora vyplynula z úvahy, že místnost, ležící před spalovacím prostorem a pohřební komorou pro vystavení rakve, nemůže být sálem nebo kostelní místností, nýbrž jen místem, uzavřeným vůči vnějšku a tedy zavřeným dvorem“. Vnitřní prostor není osvětlován okny, ale „nebem“ – je kryt skleněnou střechou, která prostor jednoduše sakralizuje. Wiesnerovým cílem bylo sakralizovat i tak profánní záležitost, jako je žároviště. Dosáhl toho tím, že spalovací prostor separoval a uzavřel z pravé strany traktem umrlčích komor (na levé straně to mělo být kolumbárium) a učinil jej zvenčí nepřístupný, čímž je „zevně stavebně vyjádřena ona odloučenost, jež mu náleží“. Žároviště je dvoupatrová síň, obklopená po obou stranách dvory a vedlejšími místnostmi potřebnými pro obsluhu. Motiv „pochodu“ či cesty se v dispozici projevuje tak, že Wiesner logicky rozčlenil a funkčně oddělil prostory. Do pravého křídla umístil místnosti pro lékaře, pitevnu a umrlčí komory. Po nezbytném projití těmito prostory se zesnulý logickou cestou dostává do obřadní části: výstava rakví, katafalk, odkud zajiždí dozadu do spalovacího prostoru, k němuž se vzadu přimyká komín. Podle Wiesnera je komín samostatným znakem, ve kterém dochází technická i ideologická myšlenka zpopelňování „nejvyššího výrazu“. Mystickým prvkem již není vertikálnost věží, ale komínu, ten zajišťuje spojení s nebem.

Určitý řád, sled „obřadního pochodu“ je stanoven i pro pozůstalé: jednotlivci vcházejí po vstupním schodišti do předsíně, kde jsou po obou stranách místnosti pro pozůstalé. Předsíň je motivem setkání. V předsíni se pozůstalí shromáždí, aby mohli vejít do „obřadního dvora“, vykonat obřad a rozejít se odděleně trojím dveřmi po pravé straně na venkovní prostranství, které je uzavřené ze dvou stran pergolami. Vnější forma krematoria vyjádřená horizontálním, pyramidálním odstupňováním hmot, má snad i díky židovskému původu architekta prototyp ve stavbách Dálného východu např. v mezopotámském zikkuratu, jak se zmiňuje V. Šlapeta. Rovněž je pravděpodobné, že motiv „obřadního průvodu“ se objevuje i v obklopení „bílého tělesa – rakve“ travertinovými pilíři – „pozůstalými“. Abstraktní prostředky stavby však pravděpodobně vyjadřují daleko jednodušší myšlenku: horizontální řešení by mohla charakterizovat Le Corbusierova věta, že: „Smrt je horizontála vertikály, doplňující a přirozená“ a častý (vlivem východní filozofie) motiv proměny v idejích kremace by mohl být vyjádřen k nebi směřujícími vertikálními pilíři, neboť rychlá proměna těla v popel umožňuje spojení s Vesmírem, čímž Wiesner dokonale a jednoduchými prostředky vystihl základní myšlenku celého křemáčního hnutí. V dobové kritice, především z okruhu Stavby, bylo architektuře vytýkáno právě její symbolistní vyznění, v detailech subtilních pilířů bylo spatřováno narušování „principů logické konstruktivnosti“, které podle kritiků ruší jinak „dobrý hmotný soulad architektury“. F. Mencl spatřoval ve Wiesnerově krematoriu vliv vídeňské stavby od významného rakouského architekta Clemense Holzmeistra z let 1921 – 1923.

Po vnější formové stránce se Holzmeisterovo vídeňské krematorium s brněnským přece jen v něčem shoduje, je to především horizontálně-pyramidální odstupňování hmot, osvětlení obřadní síně prosklenou střechou a čitelné odkazování k mimoevropským kulturám a k barbarským kultovním místům. Oběma architektům je rovněž společný vztah k minulosti. Holzmeistrův i Wiesnerův poměr k dějinám je bezprostřední, nehistorický, obrací se ne k věcem časovým, nýbrž nadčasovým. Wiesnerovo abstraktnější krematorium jde ve svém vyjádření „absolutní architektury“ již mnohem dále. Stavba objektu krematoria byla realizována v letech 1926 – 1929. Krematorium dodnes patří k významným stavbám funkcionalistické architektury a emocionálně působí svojí majestátností. První křemáční rozloučení se konalo 8. dubna 1930 ve 14 hod. odpoledne a v půlhodinových intervalech následovalo ještě dalších pět obřadů. Prvním zpopelněným – ještě též den – byl rolník Karel Svěrák (narozen v roce 1870), který zemřel na tuberkulózu.

www.pohrby.cz

V PŘÍPADĚ ÚMRTÍ VAŠEHO BLÍZKÉHO NABÍZÍME KOMPLEXNÍ SLUŽBY:

- pohřby do země v Brně a na území ČR
- kremační obřady
- rozloučení u urny zesnulého na objednaném místě
- svozy zesnulých z bytů – nepřetržitě
- převozy zesnulých po celém území ČR i v zahraničí
- na přání vyřídíme objednávku i u vás v bytě
- kněze a řečníka k obřadům
- hudbu v obřadních síních i dechovou hudbu při pohřbu do země
- květinové dary k obřadům
- tisk stuh
- tisk úmrtního oznámení na počkání, smuteční obálky
- tisk poděkování za projevenou účast
- tisk upomínkového listu na zesnulého
- fotografie a videozáznamy z obřadu
- zapůjčení smutečních oděvů
- prodej smutečních doplňků
- rozptyl a vsyp ostatků na rozptylové loučce
- objednávky kamenných urn a pomníků
- úhrada obřadu platební kartou, parkování ve všech objektech

POBOČKY – OBJEDNÁVKY

Koliště 7 – bezbariérový vstup
po–pá 7.00–16.30 hod.
tel.: 545 422 121
fax: 545 573 616

Lužánecká 2a
po–pá 7.00–15.00 hod.
tel.: 545 212 740
fax: 545 214 058

Jihlavská 1 – bezbariérový vstup
po, čt 8.00–16.00 hod.
út, st, pá 8.00–14.00 hod.
tel.: 543 212 816, fax: 543 240 265

TEL. NONSTOP
603 11 33 00

POHŘEBNÍ A HŘBITOVNÍ
SLUŽBY MĚSTA BRNA

